

ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ НА ВІДРОДЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ МИНУЛОГО В УКРАЇНСЬКІЙ ІДЕНТИЧНОСТІ

Оксана Яшан¹

Черкаський державний технологічний університет

Черкаси, Україна

ORCID: 0000-0002-9788-293X

IMPACT OF RUSSIAN AGGRESSION IN THE REVIVAL OF HISTORICAL MEMORY
AND THE RETHINKING OF THE PAST IN UKRAINIAN IDENTITY

Abstract. The full-scale war of Russia against Ukraine, which began on February 24, 2022, has become a total attack on Ukrainian identity. The annihilation of Ukrainian statehood, culture, language, and ultimately, the very Ukrainian people as a nation, is the true goal of this brutal aggression. The war has caused deep fractures in Ukrainian society, stimulating the process of consolidation and self-awareness. It has forced Ukrainians to take a new look at their past, critically evaluate the Soviet legacy, and revive interest in national heroes, language, and cultural heritage. Ukrainians are striving to shed the consequences of years of Russification and turn to their authentic roots, values, and worldview to strengthen their national identity. The war in Ukraine is not just a battle for territory, but a battle for identity.

Key words: Russia's war against Ukraine, Ukrainian identity, mythologem "brotherhood of the Russian and Ukrainian peoples"

Питання національної ідентичності набули особливої ваги в українському суспільстві з початком повномасштабної російської агресії у лютому 2022 р. Іронія долі в тому, що аналогічне питання було актуальним для українського суспільства рівно століття тому. 1917го Михайло Грушевський видав брошуру *Хто такі українці і чого вони хочуть?*², щоб пояснити мешканцям України загалом і прихильникам українського руху зокрема, звідки взялися українці, у чому суть української ідентичності, а також окреслити завдання, які стояли перед національним рухом у контексті вибудовування нових відносин із Росією. У 1991 р. з проголошенням незалежності України, здавалося б, зробило запитання М. Гру-

¹ Oksana Yashan, PhD, Associate Professor of the Department of History and Law, Cherkasy State Technological University, Ukraine. E-mail: o.yashan@chdtu.edu.ua

² М. Грушевський, *Хто такі українці і чого вони хочуть?*, Київ 1991.

шевського неактуальним. Але російсько-українська війна показала, що українцям потрібно знову давати відповідь на це питання.

Цікавим є той факт, що у 2014 р., коли Росія анексувала український півострів Крим та окупувала частину Донецької й Луганської областей, ідентичність не викликала такого гострого обговорення в публічній площині, що пов'язано з гібридними технологіями, які використовувалися Кремлем на першому етапі війни (26 лютого 2014 – 23 лютого 2022 рр.). Так, наприклад, у 2020 р., після шести років гібридної війни, близько 40 % українців ще шукали свою ідентичність. Більшість ідентифікували себе, передусім, як громадяни України (61,7 %), але чимало – як жителі якогось села, міста, області (27,4 %), а ще невелика частина бачила себе громадянами колишнього СРСР (3,4 %)³.

24 лютого 2022 р. Росія розпочала віроломну війну проти України з ознаками геноциду: від руйнування політичної та соціальної систем до знищення культури, мови й, урешті-решт, безпеки, свободи, здоров'я, гідності та життя людей. Росія відкрито прагне знищити українську державність і стерти українську ідентичність. З початком широкомасштабного російського вторгнення, частка українців та українок, які ідентифікують себе передусім як громадяни України здолало поріг у 85% чи 72%, залежно від методології та конкретного терміну проведення опитування.

Готуючись до війни російське керівництво зробило ставку на інформаційну війну, війну свідомості. Як відомо, ця війна спочатку перемагає розум і тільки потім території. І тому ворог давно й активно працює над тим, щоб захопити і перемогти розум українців. Ключовим об'єктом впливу агресора є українська ідентичність: наша історія, герої, свята, ідеї, цінності. Об'єктом російської пропаганди є усі верстви населення, для кожної використовуються свої методи та засоби. Наприклад, мультиплікаційні фільми *“Альоша Попович і Тугарин Змій”*, *“Три богатирі”* й інші мають по 6–8 мільйонів переглядів. У цих мультфільмах Київська Русь – невід'ємна частина руського міра з російською символікою; солдати-воїни Київської Русі одягнені у форму московських стрільців XVI–XVII століть, князь Володимир смішний і дурненький, а його найбільший страх – демократія. Так, коли князя питають чи хоче він демократію, він відхрещується: “Свят, свят, свят, свят, свят”, і згадує про сильну руку.

Усі російські мультфільми підносять російську культуру, тоді як закордонні, зокрема європейські культури та країни, символічно зображуються як вороги. Їх показують злими, потворними та підступними. Це

³ А. Гмиря, *Ідентичність: як зрозуміти, що я – українець?*, [в:] “Радіо Свобода”, 25 липня 2022, [Інтернет-посилання:] <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayinska-natsia/31951984.html>, відчитано: 16.04.2024.

впливає на свідомість з раннього дитинства і має мільйонні перегляди в Україні.

У 2019 р. Національний інститут стратегічних досліджень видає ґрунтовну працю *Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України: аналітична доповідь*, авторами якої зазначено що: “В умовах гібридної війни Росія провадить гуманітарну агресію, спрямовану на руйнацію української державності. Історія перестала бути предметом лише наукових дискусій і перетворилася на справжню зброю. Головною метою історичної політики Росії є десуб'єктивізація України, тобто поширення твердження, що український народ завжди був не суб'єктом, а об'єктом історичного процесу. Україна подається лише як складова інших держав та їхніх історій, як продукт розпаду СРСР, без своєї історії, попередньої державної тяглості та традицій. Тому, за твердженнями російської пропаганди, Українська держава – це своєрідний “історичний нонсенс”. Не маючи легітимації історичною традицією, вона неспроможна існувати, а відтак знову повинна стати частиною інших держав, передусім Російської Федерації (РФ), тому що в Україні та Росії нібито спільна історія”⁴.

Отже, загарбники декларують, що Україна неможлива як національна держава, а українці – це антируська конструкція, яка не має власного змісту, українці насправді росіяни (“єдиний народ”). Тому денацифікація України – це її неминуча деукраїнізація й деєвропеїзація. Горять будинки, лікарні та школи, знищені цілі села й міста, гинуть жінки та діти. Мільйони людей стали вимушеними переселенцями та біженцями, тисячі перебувають у полоні й зазнають насильства та катувань. Це все послідовне втілення концепції знищення Української держави й української ідентичності.

Російська агресія проти України стала не просто геополітичним конфліктом чи боротьбою за території. Ця тотальна війна викликала глибокий злам у масовій свідомості українців, трансформуючи їхню самоідентифікацію та об'єднуючи навколо спільних цінностей і прагнень. Війна змусила українців по-новому поглянути на себе, усвідомити себе не лише як сукупність людей, що протистоїть агресору, але й як спільноту, об'єднану спільними життєвими смислами, цінностями та цілями. Ця війна стала для українців не просто боротьбою за виживання, а й захистом національного ареалу, своєї культури, яка живить світогляд, цінності, та формує націю, державу й народ.

⁴ *Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України: аналітична доповідь*, Київ 2019, [Інтернет-посилання:] https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-09/dopovid_polityka_druk_03.pdf, відчитано: 01.05.2024.

Усвідомлення себе на межі між життям та зникненням стало каталізатором для самоусвідомлення, чітко окресливши українців як унікальний, самобутній, самодостатній народ, націю з чіткими політичними прагненнями та зрілістю.

На думку Ольги Онуч, з початком повномасштабної війни українці згуртувалися навколо як етнічної, так і громадянської ідентичності, громадянського обов'язку й продемократичних цінностей. “Чітко спостерігаємо значне національне об'єднання. Ми спостерігали, як підтримка президента злетіла до високих 90+%, надходили повідомлення про те, що російськомовні громадяни переходили на українську мову, щоб показати свій патріотизм, а також зазначалося, що проєвропейські уподобання досягли 89% українців, які хочуть, щоб країна приєдналася до Європейського Союзу. [...] Можна стверджувати, що саме тому, що українська ідентичність, пов'язана з громадянськими, демократичними і європейськими цінностями, ймовірно, сприймається як протиставлення російській ідентичності, українці стають більш громадянськими та європейськими у своїй політичній орієнтації, а не керуються мовою, якою вони розмовляють, чи їхнім етнічним походженням”⁵.

Одним з наслідків російської агресії проти України стало відродження та переосмислення історичної пам'яті. До війни історична пам'ять українців була розрізненою та фрагментованою. Існували конкуруючі наративи та інтерпретації минулого, що часто призводило до суперечок. Російська агресія об'єднала ці розрізнені фрагменти, створивши відчуття єдності та спільної ідентичності навколо спільної історії. Цей конфлікт змусив українців по-новому поглянути на своє минуле, зокрема: на складні та неоднозначні стосунки з Росією; відродив інтерес до національних героїв, мови та культурної спадщини; змусив критично поглянути на радянське минуле та його вплив на Україну; сприяв відродженню пам'яті про жертв Голодомору та інших злочинів радянського режиму тощо.

Щодо відносин із Росією, які тривають доволі довго, ще з XVII ст., то у них ніколи не було партнерства та симетрії: із боку росіян завжди простежувалися намагання домінувати, зверхність, приниження українців; з українського ж – різні спроби опору або пасивне пристосування до життя в імперії. Імперська політика ґрунтувалася на силі, страху й залякуванні народів-васалів, які вона підкорила, а відносини – на домінуванні “висококультурного, розвиненого” центру над “низькокультурною, відсталою” периферією. Цю ідеологію насаджувала імперська пропаганда,

⁵ O. Onuch, *European Ukrainians and their fight against Russian invasion*, “Nations and Nationalism” 2023, вип. 29, № 1, [Інтернет-посилання:] <https://doi.org/10.1111/nana.12883>, дата звернення: 10.04.2024.

яка штучно створила комплекс меншовартості в українців, що виступав інструментом маніпулювання їхньою свідомістю. Патріотизм в українському розумінні – любов до своєї Батьківщини, країни, у російському – служіння державі. Українець не служить владі, державним інститутам, а розвиває власну країну та націю. Сьогодні українці воюють не за партію, не за президента, а за український простір, державність, спільноту. У сучасній же Росії нав'язування своєї ідентичності йде з танками. Для росіян територія України – це землі “історичної Росії”, які мають увійти до її складу. Для українців – це власна держава, яку треба звільнити від окупації.

Упродовж десятиліть нам нав'язували певне бачення самих себе. З наслідками цього ми маємо справу і сьогодні. Так, наприклад, варто було Україні заявити про подання борщу до списку нематеріальної спадщини ЮНЕСКО, як у північних сусідів підняли гвалт про те, що це бренд усіх “братніх народів”. Проте, коли Хрущов “віддав Крим” – він одразу ж – “хохол”, а “Крым – наш”.

Свідоме спотворення нашої історії, загарбання територій та історичної пам'яті – інструменти країни-агресора. Маніпуляційні наративи, як у випадку з Казимирем Малевичем, Миколою Гоголем, яких фактично “приватизували”, замовчування історії національно-визвольних рухів, сотні тисяч вивезених до Росії або проданих радянською владою за кордон творів мистецтва, серед яких і безцінні археологічні знахідки, і мозаїки зруйнованого Михайлівського Золотоверхого собору, і шедеври європейського та азійського мистецтва з Музею Ханенків⁶. “Старший брат” – агресор століттями безсоромно крав її в українського народу. Крадійство – це генетична риса нашого сусіда. Ось такий приклад: у 1890 році з Японії привезли в Росію подарунок – статуетку мудреця Фукуруми. Оскільки він був багатодітним, то його дітлахи зберігалися всередині статуетки. Це чисто японська ідея. І що ви думаєте, в Росії незабаром з'являється “матрьошка”, яка і нині продається по сьому світі як російська лялька. Впродовж віків у них нічого не було свого: академія наук німецька, Ломоносов вчився в Києві, в “Могилянці”, а потім в Європі, архітектори були італійські тощо. Рашисти цілеспрямовано знищують культурну спадщину України, так, в Маріуполі: з 15 бібліотек залишилося тільки чотири, майже усі україномовні книжки знищені, особлива увага підручникам та літературі з історії України, усі пам'ятки, які не відповідають імперській ідеології, безжально руйнуються.

⁶ О. Ткаченко, *Чому українці мають усвідомити важливість національної ідентичності*, “Українська правда” 2021, 22 лютого, [Інтернет-посилання:] <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/02/22/244016/>, відчитано: 10.04.2024.

Такі дії окупанта призвели до зміни у ціннісній сфері, що пов'язана з трансформацією історичної пам'яті. Наприклад, в липні 2022 р. до Сталіна негативно ставились 64% опитаних, хоча протягом 2012–2021 років частка таких людей коливалась в межах 37–42%. Частка симпатиків Сталіна також впала – до 5%, хоча у 2012–2021 роках коливалась в межах 14–23%⁷. Такі зміни дуже важливі тому, що після розпаду СРСР у 1991 році постать Сталіна стала символом певних цінностей, що й зумовлює динаміку ставлення до нього в українському суспільстві. Саме цим пояснюється динаміка ставлення до нього в Україні. На початку 1990-тих Сталіна асоціювали передусім з антидемократичними цінностями, тому й відбувався процес десталінізації. Період ресталінізації припадає на кінець 1990-х – початок 2000-х рр. Це період розчарування в демократії, поєднаний з матеріальною та соціальною незахищеністю широких верств населення. Сталін знову ставав символом певної ідентичності, пов'язаної з авторитаризмом. З середини 2000-х років процес десталінізації відновився, спочатку повільно, а потім, після 2014 року, й радикально. Тоді Сталін був символом певної ідентичності, а також певних цінностей – авторитаризму. Зміна ставлення до Сталіна після 24 лютого 2022 року є закономірним продовженням десталінізаційних процесів, що розпочалися ще півтора десятиліття тому. Втручання Росії в Україну, яке чітко продемонструвало злочинну природу авторитарних режимів, остаточно розвіяло міфи про “сильного лідера” та “ефективність” сталінізму.

На тлі війни починають зникати й відмінності серед самих українців. Донедавна ми могли бачити і людей із цілком очевидною українською державною ідентичністю, і людей, які радше були схильні погодитися із заявами Володимира Путіна про те, що росіяни й українці – “один народ”, і людей, яких їхня ідентичність узагалі не цікавила. Війна значно зменшила – якщо не знищила взагалі – кількість прихильників “одного народу”. Це є ще одним доказом на користь формування ідентичності, яке завжди прискорюється в періоди криз і воєнних дій.

Однією з основоположних міфологем радянських часів була міфологема “братерства російського та українського народів”. “Гібридна” та повномасштабна війна Росії проти України дискредитували ідею братерства російського та українського народів. З метою з'ясування як сприймається міфологема такого братерства в сучасній Україні, у грудні 2017 р та травні 2023 р. Українським центром економічних та політичних досліджень ім. Олександра Разумкова було проведено соціологічне опитування. Респондентам пропонувалося зробити вибір із трьох суджень –

⁷ Д. Судин, *Як війна вплинула на нашу ідентичність, пам'ять та цінності*, “Тиждень” 2022, 24 серпня, [Інтернет-посилання:] <https://tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-nashu-identychnist-pam-iat-ta-tsinnosti/>, відчитано: 10.04.2024.

“українці і росіяни завжди були і залишаються братніми народами”, “українці і росіяни раніше були братніми народами, але вже такими не є” та “українці і росіяни ніколи не були братніми народами”.

З першим судженням (“українці і росіяни завжди були і залишаються братніми народами”) у 2017 р. погодилися близько чверті (27%) опитаних, у 2023 р. її поділяли лише 4%. Частка тих, хто вважає, що українці і росіяни раніше були братніми народами, але вже такими не є, з 2017 р. статистично значуще не змінилася (відповідно 50% і 48%), зате істотно зросла частка тих, хто дотримується думки, що українці і росіяни ніколи не були братніми народами (з 16% до 43%)⁸.

Особливо помітні зміни порівняно з 2017 р. відбулися у Східному та Південному регіонах⁹. Якщо у 2017 р. 52% жителів Сходу вважали, що “українці і росіяни завжди були і залишаються братніми народами”, то у 2023 р. цю точку зору тут поділяють лише 10%. У Південному регіоні частка тих, хто так вважає, зменшилася з 45% до 3%. У Східному та Південному регіонах більшість опитаних тепер вважають, що українці і росіяни раніше були братніми народами, але вже такими не є (відповідно 53% і 72,5%). У Центральному регіоні таку позицію поділяє відносна більшість (48%), лише дещо менше тут вважають, що Українці і росіяни ніколи не були братніми народами (43%). У Західному регіоні у 2017 р. відносна більшість (43%) вважали, що українці і росіяни раніше були братніми народами, але вже такими не є. Зараз більшість (61,5%) жителів цього регіону дотримуються думки, що українці і росіяни ніколи не були братніми народами.

Якщо серед представників старшої (50 і більше років) вікової групи більшість (54%) поділяють точку зору, що українці і росіяни раніше були братніми народами, але вже такими не є, то в молодшій віковій групі (від 18 до 35 років) більшість (54%) вважають, що українці і росіяни ніколи не були братніми народами (у середній віковій групі (36–49 років) ці дві точки зору мають приблизно однакову кількість прихильників¹⁰.

Серед етнічних українців вважають українців та росіян братніми народами 3%, а серед етнічних росіян – 17%. Відповідно 47% і 52% – що українці і росіяни раніше були братніми народами, але вже такими не є, відповідно 44,5% і 26% – що українці і росіяни ніколи не були братніми народами¹¹.

⁸ *Ідентичність громадян України: тенденції змін (травень 2023р.)*, [в:] Український центр економічних та політичних досліджень ім. Олександра Разумкова, [Інтернет-посилання:] <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-traven-2023r>, відчитано: 05.04.2024.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само.

Війна змінила ставлення і до СРСР¹². Якщо у 2000 р. лише трохи більше половини (53%) респондентів однозначно відповідали, що не прагнуть відновлення Радянського Союзу, то у 2021 р. частка таких становила вже 69%, за даними опитування 2022 р. – 87%. Однозначно хочуть відновлення СРСР лише 3% опитаних (у 2000 р. таких було 19%, у 2021р. – 10%), ще 11% відповіли “так, але я розумію, що за сучасних умов це нереально” (у 2000 р. – 28,5%, у 2021р. – 21%).

Хоча частка тих, хто не хотів би відновлення СРСР, на Півдні і Сході країни (відповідно 72% і 81%) дещо нижча, ніж на Заході (93%) і в Центрі (89%), у всіх регіонах супротивники відновлення СРСР становлять переважну більшість. Навіть серед представників найстаршої вікової групи, ті, хто не хотів би відновлення Радянського Союзу, становлять переважну більшість (74,5%), а серед тих, кому менше 30 років, ця частка зростає до 95%. Серед тих, хто в родині розмовляє російською мовою, ця частка становить 79%, серед тих, хто розмовляє українською – 90%¹³.

Ще одним доказом “прощання з Росією” на ідентичному рівні є те, що у 84% респондентів в Україні Європейський Союз асоціюється більшою мірою з прогресом і розвитком, а Росія у 83% опитаних більшою мірою асоціюється з відсталістю і регресом (у 2017 р. така асоціація виникала “лише” у 51%). Тільки у 3% респондентів Росія асоціюється з прогресом і розвитком (у 2017 р. таких було 16%)¹⁴.

Лише 0,4% респондентів асоціюють насамперед з Росією поняття “демократія”, лише 0,6% – поняття “свобода”, 0,3% – “добробут”, 0,7% – “стабільність”, 1% – “гуманність”, “справедливість” і “повага до прав особистості”¹⁵.

З Росією насамперед асоціюються поняття “агресія” (така асоціація зросла з 66% у 2017 р. до 91% у 2023 р.), “диктатура” (зростання з 60% до 87%), “жорстокість” (з 57% до 89%).

Змінилось ставлення українців і щодо ідентифікації культурної традиції. Якщо у 2006 р., даючи відповідь на питання, до якої культурної традиції вони себе відносять, тільки 56% відповіли що відносять себе до української культурної традиції, а у травні 2023 р. – вже 81% респондентів. З 7% до 10% зросла також частка тих, хто відносить себе до загальноєвропейської культурної традиції, і знизилася – тих, хто відносить себе

¹² *Суспільно-політичні орієнтації громадян України (травень 2023р.)*, [в:] Український центр економічних та політичних досліджень ім. Олександра Разумкова, [Інтернет-посилання:] <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/suspilnopolitychni-orientatsii-gromadian-ukrainy-traven-2023r>, відчитано: 05.04.2024.

¹³ Там само.

¹⁴ *Ідентичність громадян України: тенденції змін (травень 2023р.)*, цит. праця.

¹⁵ Там само.

до російської (з 11% до 0,5%) та радянської (з 16% до 4%) культурних традицій¹⁶.

Особливо важливим є той факт, що найбільшою мірою зростання числа тих, хто відносить себе до української культурної традиції, відбулося у Південному і Східному регіонах України. Так, у Південному регіоні їх частка зросла з 50% до 80%, а у Східному – з 46% до 76%¹⁷.

Статистично значуще зростання частки тих, хто відносить себе до загальноєвропейської культурної традиції, відбулося у Центральному (з 6% до 12%) та Східному (з 6% до 9,5%) регіонах. Віднесення до радянської та російської культурних традиції зменшилася у всіх регіонах¹⁸.

Дане опитування переконливо засвідчує той факт, що:

- зростання віднесення себе до української культурної традиції відбулося майже переважно за рахунок російськомовного населення (тих, хто вдома переважно говорить російською мовою) – серед них частка таких зросла більш ніж удвічі (з 29% до 64%), тоді як серед україномовних це зростання значно менш виражене (з 80% до 85,5%)¹⁹;

- як серед україномовних, так і серед російськомовних респондентів знизилася віднесення себе до радянської культурної традиції, а серед російськомовних респондентів – також до російської культурної традиції (з 26% до 2%);

- серед україномовних частка тих, хто відносить себе до російської культурної традиції, яка в 2006 р. була 1%, у 2023 р. стала дорівнювати 0,0%;

- серед етнічних українців віднесення себе до української культурної традиції зросло з 66% до 83%, до загальноєвропейської – з 6% до 10,5%, до радянської – зменшилося з 14% до 3%, до російської – з 6% до 0,2%;

- серед етнічних росіян віднесення себе до української культурної традиції зросло з 21% до 53%, а до російської – зменшилася з 35% до 0,0%; тобто, якщо серед етнічних росіян у 2006 р. відносна більшість відносили себе до російської культурної традиції, то у 2023 р. більшість – до української.

- нажаль, досить високою (30%) залишається частка тих, хто відносить себе до радянської культурної традиції²⁰.

Що стосується вікових груп, то якщо у 2021 р. віднесення себе до української культурної традиції частіше проявлялося у молодшій та середній вікових групах порівняно зі старшою (відповідно 76%, 78%

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само.

²⁰ Там само.

і 67,5%), то у 2023 р. статистично значущих відмінностей між віковими групами за цим показником вже немає²¹.

Саме представники старшої вікової групи, дещо рідше, ніж респонденти середнього та молодшого віку, відносять себе до загальноєвропейської традиції (відповідно 8%, 12%, і 13%) і дещо частіше – до радянської (відповідно 7%, 1% і 0,5%)²².

55% респондентів, відповідаючи на запитання: *“Яка культурна традиція, на ваш погляд, переважатиме в Україні в майбутньому (через 20–25 років)?”*, відповіли що переважаючою буде українська культурна традиція (2006 р – 35%). З 16% до 24% зросла частка тих, хто дотримується думки, що переважаючою буде загальноєвропейська культурна традиція. З 22% до 11% знизилася частка тих, хто вважає, що в різних регіонах переважатимуть різні культурні традиції. 0,5% і 0,4% опитаних вважає, що переважатиме радянська та російська культурні традиції²³.

Ще одним свідченням того, що в українському суспільстві відбулись зміни у свідомості на користь української ідентичності є результати наступного соціологічного опитування. Респонденти повинні були дати відповідь на питання: *“Наскільки жителі деяких сусідніх країн близькі Вам за характером, звичаями, традиціями? Оцініть за шкалою від 0 до 10, де «0» означає, що жителі цього регіону не мають нічого спільного з Вами у характері, звичаях, традиціях, «10» – що жителі цього регіону максимально схожі на Вас за характером, звичаями, традиціями”*²⁴. Опитування показало, що в українському суспільстві спостерігається тенденція зниження рівня культурної близькості з жителями Росії – з 6,8 балів у 2006 р. вона опустилася до 3,5 балів у 2021 р. і до 1,4 бала у 2023 р. (що є найнижчим показником серед усіх порівнюваних країн). Також порівняно з 2006 р. знизилася самооцінка культурної близькості з жителями Білорусі (з 6,0 до 4,6 балів у 2021 р. і до 2,0 балів у 2023 р.), тоді як з жителями країн, що межують з Україною на Заході та Південному Заході (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова), а також із Туреччиною, зросла. Найвищим є показник близькості із Польщею (6,1 балів, тоді як у 2006 р. він становив 3,7 балів). І це не є випадковим, бо саме ці країни і, особливо, Польща з початком широкомасштабного вторгнення Росії, надали прихисток українським біженцям, а також здійснюють активну допомогу Україні на міжнародному рівні.

Порівняно з 2005 р. з 36% до 51% зросло число респондентів, які відчувають себе європейцями, і з 58% до 43% зменшилося число тих, хто

²¹ Там само.

²² Там само.

²³ Там само.

²⁴ Там само.

себе європейцем не відчуває. При цьому найбільш помітні зміни відбулися після 2021 року, коли відчували себе європейцями 41% опитаних, не відчували – 49%²⁵.

Змінюється й внутрішнє наповнення ідентичності, котра стала більш дієвою: у травні 2022 року 78% опитаних жертвували гроші на ЗСУ, 58% робили пожертви на гуманітарні потреби, 56% жертвували одяг та речі для ВПО, 51% долучився до волонтерської діяльності. Ідентичність накладає на суспільств зобов'язання: ЗСУ захищають всіх українців та українок, незалежно від того, чи робить конкретна особа пожертви на оборону, волонтерить тощо. Проте національна ідентичність ставить кожного перед питанням: якщо я не допомагатиму ЗСУ, чи матиму я право вважати себе частиною України?

Отже, російська війна проти України – це не просто геополітичний конфлікт чи боротьба за території. Це цілеспрямована атака на українську ідентичність, спроба знищити українську націю як унікальну культурну й історичну спільноту. Росія прагне присвоїти собі українську історію, культуру та цінності, стерти з пам'яті українців їхнє коріння та самобутність. Мета цієї жорстокої війни – поглинання України, етнічна чистка та геноцид українського народу.

Одним з головних наслідків цієї війни стало те, що вона стимулює українців до переосмислення історичної пам'яті, пошуку своїх автентичних коренів та консолідації національної ідентичності. Путінська агресія стала каталізатором, що остаточно перервав століття дифузії ідентичностей на пострадянському просторі, замінивши її жорсткою конфронтацією та “битвою ідентичностей”.

Українці змушені переосмислити уявлення про себе, сформовані протягом століть імперського впливу. Відбувається звернення до автентичної української ідентичності як основи культурної системи, мови, традицій та світогляду.

Війна не лише руйнує, але й творить. Вона дала поштовх до глибоких трансформацій української ідентичності, роблячи українців більш свідомими, згуртованими та рішучими у своєму прагненні до свободи та самовизначення.

Саме цивілізаційна прірва між українською та російською ментальністю, цінностями та прагненнями обіцяє стати головним – і довготривалим – наслідком цієї жорстокої війни.

²⁵ Там само.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Gmirâ Artur. 2022. *Îdentičnist': âk zrozumîti, šo â – ukraïнець?* "Radio Svoboda". In: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayinska-natsia/31951984.html> [Гмиря Артур. 2022. *Ідентичність: як зрозуміти, що я – українець?*. "Радіо Свобода". В: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayinska-natsia/31951984.html>] (accessed: 16.04.2024).
- Gruševs'kij Mihajlo. 1991. *Hto takî ukraïncî i čogo voni hočut'?* Kiïv: Tovarištvo "Znannâ" Ukraïni [Грушевський Михайло. 1991. *Хто такі українці і чого вони хочуть?* Київ: Товариство "Знання" України].
- Îdentičnist' gromadân Ukraïni: tendenciï zmin (traven' 2023 r.). 2023. "Ukraïns'kij centr ekonomîčnih ta politîčnih doslidžen' im. Oleksandra Razumkova". In: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-traven-2023r> [*Ідентичність громадян України: тенденції змін (травень 2023 р.)*. 2023. "Український центр економічних та політичних досліджень ім. Олександра Разумкова". В: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-traven-2023r>] (accessed: 05.04.2024).
- Krivda Nataliâ. 2024. *Čomu važливо говорити про îdentičnist' v umovah vijni*. "LB.ua", 16 Mar. In: https://lb.ua/culture/2024/03/16/603487_chomu_vazhливо_govoriti_pro.html [Кривда Наталія. 2024. *Чому важливо говорити про ідентичність в умовах війни*. "LB.ua", 16 березня. В: https://lb.ua/culture/2024/03/16/603487_chomu_vazhливо_govoriti_pro.html] (accessed: 06.04.2024).
- Onuch Olga. 2023. *European Ukrainians and their fight against Russian invasion* "Nations and Nationalism" vol. 29, issue 1: 53–62
- Polîtika istoričnoï pam'atî v kontekstî nacional'noï bezpeki Ukraïni: analitična dopovid'. 2019. In: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-09/dopovid_polityka_druk_03.pdf [Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України: аналітична доповідь. 2019. В: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-09/dopovid_polityka_druk_03.pdf] (accessed: 01.05.2024).
- Stepiko Mihajlo. 2011. *Ukraïns'ka îdentičnist': fenomen i zasadi formuvannâ*. Kiïv: Nacional'nij institut strategičnih doslidžen' [Степико Михайло. 2011. *Українська ідентичність: феномен і засади формування*. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень].
- Sudin Danilo. 2022. *Âk vijna vplinuła na našu îdentičnist', pam'ât' ta cinnosti*. "Tižden'", 24 Aug. In: <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/02/22/244016/> [Судин Данило. 2022. *Як війна вплинула на нашу ідентичність, пам'ять та цінності*. "Тиждень", 24 серпня. В: <https://tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-nashu-identychnist-pam-iat-ta-tsinnosti/>] (accessed: 10.04.2024).
- Suspil'no-političnî oriëntacii gromadân Ukraïni (traven' 2023 r.). 2023. "Ukraïns'kij centr ekonomîčnih ta politîčnih doslidžen' im. Oleksandra Razumkova". In: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-traven-2023r> [*Суспільно-політичні орієнтації громадян України (травень 2023 р.)*. 2023. "Український центр економічних та політичних досліджень ім. Олександра Разумкова". В: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/suspilnopolitychni-orientatsii-gromadian-ukrainy-traven-2023r>] (accessed: 05.04.2024).
- Tkačenko Oleksandr. 2021. *Čomu ukraïncî maût' usvîdomiti važlivîst' nacional'noï îdentičnosti*. "Ukraïns'ka pravda", 22 Feb. In: <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/02/22/244016/> [Ткаченко Олександр. 2021. *Чому українці мають усвідомити важливість національної ідентичності*. "Українська правда", 22 лютого. В: <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/02/22/244016/>] (accessed: 10.04.2024).

WPŁYW AGRESJI ROSYJSKIEJ NA OŻYWIENIE PAMIĘCI HISTORYCZNEJ
I REINTERPRETACJĘ ZNACZENIA PRZESZŁOŚCI DLA UKRAIŃSKIEJ
TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ

Streszczenie. Pełnoskalowa wojna Rosji przeciwko Ukrainie, która rozpoczęła się 24 lutego 2022 roku, stała się totalnym atakiem na ukraińską tożsamość. Zniszczenie państwowości ukraińskiej, kultury, języka, a ostatecznie samego narodu ukraińskiego jest prawdziwym celem tej brutalnej agresji. Wojna spowodowała głębokie pęknięcia w społeczeństwie ukraińskim, stymulując proces konsolidacji i samoświadomości. Zmusiła Ukraińców do nowego spojrzenia na swoją przeszłość, krytycznego ocenienia dziedzictwa sowieckiego oraz ożywienia zainteresowania bohaterami narodowymi, językiem i dziedzictwem kulturowym. Ukraińcy dążą do zrzucenia skutków wieloletniej rusyfikacji i zwrócenia się ku swoim autentycznym korzeniom, wartościom i światopoglądowi, aby wzmocnić swoją tożsamość narodową. Wojna na Ukrainie to nie tylko walka o terytorium, ale także walka o tożsamość.

Słowa kluczowe: Wojna Rosji przeciwko Ukrainie, tożsamość ukraińska, mitologem “braterstwo narodów rosyjskiego i ukraińskiego”

ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ НА ВІДРОДЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТИ ТА
ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ МИНУЛОГО В УКРАЇНСЬКІЙ ІДЕНТИЧНОСТІ

Анотація. Повномасштабна війна Росії проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, стала тотальною атакою на українську ідентичність. Знищення української державності, культури, мови та, зрештою, самих українців як нації – ось справжня мета цієї жорстокої агресії. Війна викликала глибинні зміни в українському суспільстві, стимулювавши процес консолідації та самоусвідомлення, змусила українців поновому поглянути на своє минуле, критично оцінити радянське спадщину, відродити інтерес до національних героїв, мови та культурної спадщини. Українці прагнуть позбутися наслідків багаторічної русифікації, звернутися до своїх автентичних коренів, цінностей та світогляду для зміцнення національної ідентичності. Війна в Україні – це не лише битва за територію, а й битва за ідентичність.

Ключові слова: війна Росії проти України, українська ідентичність, міфологема “братерства російського та українського народів”

How to cite this article:

Яшан Оксана. 2024. „Вплив російської агресії на відродження історичної пам'яті та переосмислення минулого в українській ідентичності”. *ТЕКА Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych* Vol. 6, No. 19. <https://doi.org/10.31743/tpkpuzk.17656>

